

O'QUVCHI SHAXSINI RIVOJLANTIRISHNING ASOSIY YO'NALISHLARI

Turdiyev Namozbek JDPI 2-bosqich magistranti
Ilmiy maslaxatchi kata o'qituvchi Asqar Qayumov

Annatsiya. Ushbu maqola o'quvchi shaxsini rivojlantirish haqida bo'lib . Barkamol avlodni tarbiyalashda yoshlarning ma'naviy duyoqarashini, tafakkurini shaxs sifatida shakllantirishga qaratilgan.

Kalit so'zlar. Shaxs, shaxsiyat, individ, rivojlanish, o'z o'zini shakllantirish va xakozo.

Psixologiya fanida "shaxs" toifasi asosiy tushuncha hisoblanadi. Ammo "shaxs" tushunchasi sof psixologik emas va barcha ijtimoiy fanlar, shu jumladan falsafa, sotsiologiya, pedagogika va boshqalar tomonidan o'rganiladi. Ko'pincha, inson ijtimoiy rivojlanish jarayonida o'zi tomonidan olingan ijtimoiy va hayotiy fazilatlar yig'indisidagi shaxs sifatida tushuniladi. Ko'pincha, "shaxsiyat" tushunchasining mazmuni insonning barqaror xususiyatlarini o'z ichiga oladi, ular boshqa odamlarga nisbatan muhim bo'lgan harakatlarni belgilaydi.

Shunday qilib, shaxsiyat - bu ijtimoiy munosabatlar va munosabatlarda namoyon bo'ladigan, uning axloqiy xatti-harakatlarini belgilovchi va o'zi va boshqalar uchun zarur bo'lgan barqaror ijtimoiy aniqlangan psixologik xususiyatlari tizimida qabul qilingan o'ziga xos shaxs.

Shaxs sifatida dunyoga kelganda, inson ijtimoiy munosabatlar va jarayonlar tizimiga qo'shiladi, natijada u alohida ijtimoiy fazilatga ega bo'ladi - u aylanadi shaxsiyat. Buning sababi, jamoat munosabatlari tizimiga kirgan odam shunday harakat qiladi faoliyat jarayonida shakllanadigan va rivojlanadigan ong tashuvchisi.

“Individ” nima? Bola ma'lum yoshga qadar “individ” sanaladi. Individ lotincha “individium” so'zidan olingan bo'lib, «bo'linmas», «alohida shaxs», «yagona» ma'nolarini anglatadi.

Shaxs tushunchasi insonga taalluqli bo'lib, konkret kishi, ya'ni, muayyan jamiyatning a'zosini ifodalashga xizmat qiladi. Odam shaxs bo'lishi uchun psixik jihatdan rivojlanishi, o'zini yaxlit inson sifatida his etishi, o'z xususiyatlari va sifatleri bilan boshqalardan farq qilmog'i kerak.

Shaxs - bu umuman insonning o'ziga xos xususiyati, u barcha faoliyat turlarida o'zini namoyon qiladi. Shuning uchun A.N. Leontyevning ta'kidlashicha, inson psixikasini tahlil qilish uchun faoliyatga asoslangan yondashuv ham shaxsiy yondashuvdir. Va aksincha, shaxsiy yondashuv - bu ayni paytda faoliyatga yondashuv. Shu bilan birga, shaxs shaxsni faqat bir tomondan tavsiflaydi: uning ijtimoiy munosabatlardagi ishtiroki, faoliyat, xatti-harakatlarning etakchi sabablari bilan belgilanadigan yo'nalishi. Shaxsning yo'nalishi ijtimoiy yoki xudbin bo'lishi mumkin. Ba'zi hollarda jamoat va shaxsiy manfaatlar bir-biriga to'g'ri kelishi mumkin, boshqalarida - xudbinlik boshqa odamlar, umuman jamiyat uchun zarar etkazishi mumkin.

Bunga asoslanib, mumkin shaxsning ijobiy va salbiy rivojlanishi haqida gapiring. Ijobiy shaxsiyatni rivojlanish darajasi aniqlanadi insonning boshqa odamlar, atrof-muhit, faoliyati uchun, o'zi uchun javobgarlik darajasi. Inson tomonidan qabul qilingan va uning aqliy hayotining ichki rejasiga o'tkaziladigan axloqiy me'yorlar deyilgan tuyg'ular yordamida boshqariladi burch hissi, vijdon, uyat. Halol so'z, sharaf kodi, insonning qadr-qimmatini kabi tushunchalar shaxsiyat va axloq bilan ham bog'liqdir. Shaxsning salbiy rivojlanishi bilan, odam jamiyatda qabul qilingan narsalarga zid bo'lgan normalarga e'tibor qaratadi. Axloqsiz qoidalarga asoslangan xatti-harakatlar boshqa odamlarga zarar etkazadi; bu holatlarda ular odamning mas'uliyatsiz munosabati haqida gapirishadi. Biroq, qabul qilingan me'yorlardan og'ish har doim ham shaxsning salbiy rivojlanishini anglatmaydi. Aksincha, bu ko'pincha odamning boshqa odamlarga nisbatan yuqori darajada javobgarligini ko'rsatadi.

Yosh o'quvchining shaxsiy fazilatlarini psixologik va pedagogik muammo sifatida shakllantirish. Nazariy qism bo'yicha xulosalar

Maktabga qabul qilinishi bilan bola ko'plab shaxsiy xususiyatlarni shakllantirish imkoniyatlarini kengaytiradi. Avvalo, bu o'ziga xos shaxsiy xususiyatlar majmuasi haqida gapirish kerak muvaffaqiyat motivatsiyasi.

Ma'lumki, maktabgacha yoshda bu motivni shakllantirish uchun zarur shart-sharoitlar allaqachon shakllana boshlagan. Biroq, muvaffaqiyatga erishish (muvaffaqiyatsizlikka yo'l qo'ymaslik) motivatsiyasining shaxsiy belgisi sifatida yakuniy shakllanish va birlashish boshlang'ich maktab yoshida ro'y beradi. Ushbu motivatsiyani amalga oshirish bilan bog'liq bo'lgan kompleksga qaysi xususiyatlar kiradi?

Avvalo shuni ta'kidlash kerakki, maktabgacha yoshdagi bolalarga nisbatan cheksiz kattalarga ishonish asosan o'qituvchilar, bo'ysunish va ularga taqlid qilish. Bu shunchalik ko'p ifodalanadiki, yosh talaba o'zini tavsiflab, kattalarning u haqda aytganlarini takrorlaydi.

Voyaga etganlarni baholash bevosita ta'sir qiladi o'z-o'zini hurmat qilish yigitlar. Yosh o'quvchilarda, maktabgacha yoshdagi bolalardan farqli o'laroq, o'zini o'zi qadrlash farq qiladi va etarli, haddan tashqari oshirib yuborilgan, kam baholanishi mumkin. Kattalar buni e'tiborga olishlari va boshlang'ich maktab yoshidagi bolalarning qobiliyatlari, fazilatlari, muvaffaqiyatlari va kamchiliklari haqidagi xulosalarida ehtiyot bo'lishlari kerak.

Ikkinchidan kabi xususiyatni ta'kidlash kerak muvaffaqiyatga erishish uchun harakatni ongli ravishda belgilash va xatti-harakatlarni ixtiyoriy tartibga solish, bu bolaga erishishga imkon beradi. Bu shuni ko'rsatadiki, bola allaqachon maqsadlarning faoliyat motivlariga bo'ysunishini shakllantirgan. Shunday qilib, biror narsaga qiziqqan bolalarni bu mashg'ulot bir necha soatlab olib ketishi mumkin.

Muvaffaqiyatga erishish uchun motivatsiya (muvaffaqiyatsizlikka yo'l qo'ymaslik) o'z-o'zini hurmat qilish (yuqorida aytib o'tilganidek) va individual intilishlar darajasi bilan bevosita bog'liq. Ushbu munosabatni quyidagicha kuzatish mumkin. Eksperimental tadqiqotlar shuni ko'rsatdiki, muvaffaqiyatga erishish uchun kuchli motivatsiyaga ega bo'lgan va muvaffaqiyatsizlikka yo'l qo'ymaslik

uchun past motivatsiyaga ega bo'lgan shaxslar etarli darajada o'zini yuqori baholaydilar, shuningdek da'volarning yuqori darajasi. Shu sababli, bolalarda muvaffaqiyatga erishish uchun motivni ishlab chiqish jarayonida o'z-o'zini hurmat qilish va da'volar darajasiga e'tibor berish kerak.

Bolaning da'volar darajasi har qanday faoliyatdagi muvaffaqiyatga emas, balki tengdoshlari bilan shaxslararo munosabatlar tizimida u egallagan mavqega bog'liq. Tengdoshlar orasida obro'ga ega bo'lgan bolalar o'zlarini munosib baholashlari va da'volar darajasiga ega.

Va nihoyat uchinchi mulk yutuq motivatsiyasining xususiyatlari to'plami bu ularning qobiliyatlari va imkoniyatlarini anglashdir, boshqasini farqlash va shu asosda o'z muvaffaqiyatlariga ishonchni mustahkamlash.

Yana bir muhim nuqta (qobiliyatlarning etishmasligi haqida xabardor bo'lgan taqdirda), qobiliyatning etishmasligi kuchni ko'paytirish orqali qoplanishi mumkinligi va aksincha.

Shunday qilib, boshlang'ich maktab yoshi bu muhim shaxsiy xususiyatlarning paydo bo'lishi va birlashishi davri bo'lib, u barqaror bo'lib, turli xil harakatlardagi bolaning muvaffaqiyatini, ya'ni muvaffaqiyatga erishish uchun motivatsiyani (muvaffaqiyatsizlikka yo'l qo'ymaslik) belgilaydi.

Rivojlanish oddiyda murakkabga, quyidan yuqoriga, eski sifatlardan yangi holatlarga o'tish, yangilanish, yangining paydo bo'lishi, eskining yo'qolib borishi, miqdor o'zgarishining sifat o'zgarishiga o'tishini ta'minlovchi murakkab harakat jarayoni sanaladi. Rivojlanishining manbai qarama-qarashliklarni o'rtasidagi kurashdan iboratdir.

Muvaffaqiyatga erishish uchun motivatsiya yana ikkita shaxsiy fazilatlarni rivojlantiradi: qattiq mehnat va mustaqillik.

Mehnatsevarlik Etarli kuch sarflanganda va bola bu uchun rag'batlantirilganda, qayta-qayta takrorlangan yutuqlar natijasida paydo bo'ladi. Mehnatsevarlikni rivojlantirish uchun qulay shart-sharoitlar yaratilganki, dastlab ta'lim faoliyati u uchun juda katta qiyinchiliklarni keltirib chiqaradi. Shu munosabat bilan, kattalar tomoni muhim rol o'ynaydi, bolani muvaffaqiyat uchun

mukofotlashning oqilona tizimi. Bu oson erishgan yutuqlarga emas, balki qiyin va amalga oshirilgan sa'y-harakatlar bilan aniqlangan yutuqlarga qaratilishi kerak. Voyaga yetganlar, bolaning boshida unchalik sezilmaydigan bo'lsa ham, ularning muvaffaqiyatlariga bo'lgan ishonchini qo'llab-quvvatlashlari kerak. Bu o'z-o'zini hurmat qilish va da'volar darajasiga ta'sir qiladi.

Mustaqillikni rivojlantirish yo'llari va vositalari:

1) bolaga ishlarni mustaqil ravishda bajarishni ishonib topshiring va shu bilan birga unga ko'proq ishonib.

2) bolaning mustaqillikka intilishlarini kutib olish kerak.

3) bolaga uy vazifasini maktabning birinchi kunlaridanoq imkon qadar mustaqil ravishda bajarishga o'rgatish muhimdir.

4) bolaga mas'uliyatli biznes topshirilib, u boshqalar uchun etakchi bo'lishi mumkin bo'lgan ijtimoiy-psixologik vaziyatlarni yaratish.

Mehnatsevarlikni rivojlantirishga ijobiy ta'sir ko'rsatadigan yana bir shart - bu mehnatdan qoniqish. Ya'ni, muvaffaqiyat uchun mukofotlar bolada ijobiy his-tuyg'ularni uyg'otishi kerak.

Yosh maktab yoshi bu shaxsiyat sifatini shakllantirishda burilish nuqtasidir. Bolada bu fazilatni tarbiyalashda qoidalarga amal qilish juda muhim, chunki kattalar tomonidan haddan tashqari qaramlik bolaning qaramligiga va mustaqillikka olib kelishi mumkin. Boshqa tomondan, avtonomiyaga va mustaqillikka erta urg'u berish itoatsizlik va maxfiylikni keltirib chiqarishi mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Shavkat Mirziyoyev. "Milliy taraqqiyot yo'limizni qat'iyat bilan davom ettirib yangi bosqichga ko'taramiz"(1). Toshkent-"O'zbekiston"-2017..

2. Ma'naviyat asoslari: O'rta umumta'lim maktablarining 10-11-sinflari va o'rta maxsus, kasb-hunar ta'limi muassasalari uchun darslik / V. Qo'chqorov, O.

Mahmudov, Z. Zamonov. - Ikkinchi nashr. - Toshkent: Yangiyo'l Poligraf

Servis, 2018. – 144 b.

3. M.Hamdamaova."Ma'naviyat asoslari"-Toshkent-2008.

4. Tarbiyaviy ishlar metodikasi. O'quv qo'llanma. – T.: Sano-standart, 2012.

5. Xolboyeva, G. (2020). Boshlangich sinf o'quvchilarda o'qish va tushunish malakasini shakllantirishni takomillashtirish. Arxiv Nauchnyx Publikatsiy JSPI.